

Квартальне опитування підприємств

№ 3 (5)
Серпень 2003

- **Очікування менеджерів щодо можливості покращання ділового клімату в наступні 6 місяців зросли.**
- **Показник перспектив промисловості змінив знак, зменшившись з 0,03 до -0,07.**
- **Позитивні очікування щодо виробництва в II-му кварталі майже справдилися.**
- **Очікування щодо виробництва в III-му кварталі позитивні, але гірші за очікування на II-й квартал.**
- **Менеджери очікують уповільнення росту внутрішнього попиту в III-му кварталі.**
- **Готовність банків надавати кредити зросла, але прийнятність кредитів для підприємств не змінилась.**
- **Недостатній попит, податковий тиск та несприятливе регуляторне середовище — головні перешкоди зростанню виробництва.**
- **Індекси очікуваних змін цін продажу та цін сировини і матеріалів на III-й квартал 2003 року не змінились.**

Панель з 300 підприємств обробної промисловості використовується для моніторингу оцінок та очікувань керівників підприємств щодо змін ділового середовища загалом та показників роботи підприємств.

У цьому числі представлені результати опитування липня 2003 року

Показник: Q2'03 до Q1'03

Очікування: Q3' 03 до Q2' 03

Діловий клімат: оцінка Лип. 03, очікування на 6 місяців

Нове: Показник перспектив промисловості

ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ

Діловий клімат

В липні зафіксовано деякі позитивні зрушення щодо оцінок ділового клімату. По-перше, покращилися оцінки поточної ситуації. І хоча частка менеджерів з позитивними оцінками практично не змінилась (5,6% до 5,0% в травні), проте збільшилась частка респондентів, які оцінюють ситуацію задовільно та зменшилась частка керівників з негативними оцінками (відповідно з 53,7% до 63,7% та з 40,7% до 31,3%). Значення *індексу поточної ситуації* зросло з -0,34 (травень) до -0,24 (липень). По-друге, ділові очікування на наступні 6 місяців також покращилися. Значення *індексу ділових очікувань* зросло з -0,09 до 0,04, також змінилась композиція індексу. Так, частка респондентів з негативними очікуваннями практично не змінилась (19,0% в липні та 21,2% в травні), зате частка респондентів з позитивними очікуваннями зросла майже вдвічі (з 11,3 до 20,9%).

Зростання обох індексів спостерігалось для підприємств усіх галузей, розмірів та форм власності.

Регуляторний клімат

У II-му кварталі частка керівників підприємств, на думку яких, регуляторний клімат є суттєвою перешкодою розвитку бізнесу, збільшилась, досягнувши 43,4% (в I-му кварталі цей показник становив 40,4%). Це сталося внаслідок продовження зростання одного з трьох компонентів цього комбінованого показника, а саме, високого регуляторного тиску (з 27,2% в I-му до 35,6% в II-му кварталі). Інші два компоненти (корупція та стабільність/нестабільність економічного законодавства) дещо зменшилися (див. Перешкоди зростання виробництва).

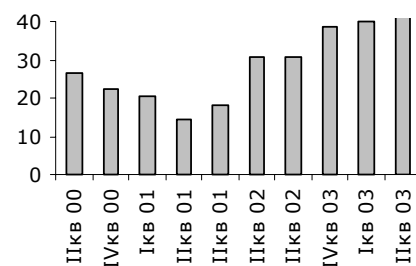
Клімат на ринку запозичень

Менеджери відмічають, що готовність банків надавати як коротко-, так і довгострокові кредити зросла в II-му кварталі. Частка підприємств, для яких кредити є прийнятними, також збільшилась. Але ці показники зростали з різною швидкістю. Так, оптимізм менеджерів щодо готовності банків надавати кредити зріс більшою мірою, ніж оптимізм щодо прийнятності кредитів для їхніх підприємств. Різниця між показником прийнятності кредитів та показником готовності банків надавати кредити, продовжує бути значною і свідчить про все ще високу загальну вартість цих ресурсів для підприємств.

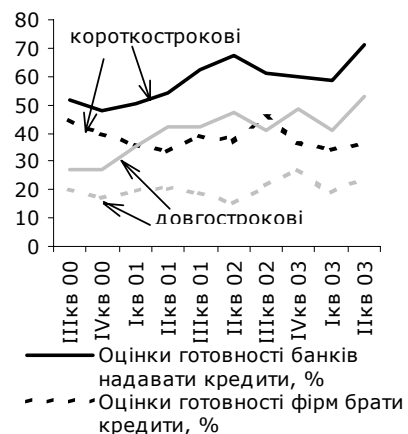
Індекси ділового клімату

Несприятливий регуляторний клімат, % підприємств

Клімат ринку запозичень

Інститут Економічних Досліджень та Політичних Консультаций
вул. Рейтарська 8/5-А, 01034 Київ
Тел. (+38044) 228-6342
Факс (+38044) 228-6336
E-mail: institute@ier.kiev.ua
http://www.ier.kiev.ua

ВИРОБНИЧІ ПОКАЗНИКИ

Позитивні очікування керівників на II-й квартал майже повністю виправдалися. *Індекс виробництва* зріс з $-0,15$ (I-й квартал) до $0,33$ (II-й квартал). Це відбулося через збільшення частки підприємств, де виробництво зросло, та зменшення частки підприємств, де виробництво впало (відповідно з $29,6\%$ до $51,6\%$ та з $42,6\%$ до $21,9\%$). В той же час, четвертий квартал поспіль, *індекс виробництва* є меншим за очікуваний (травневий *індекс очікуваних змін виробництва* дорівнював $0,48$).

Зростання виробництва зафіксовано для підприємств усіх галузей та розмірів. *Індекс виробництва* для приватних підприємств вищий, ніж для державних ($0,46$ та $0,10$ відповідно).

В III-му кварталі $43,0\%$ респондентів планують збільшити виробництво, і лише $15,5\%$ мають наміри його скоротити. Але, порівнюючи з очікуваннями на II-й квартал, частка підприємств з позитивними виробничими планами скоротилась, тоді, як частка фірм з негативними планами, не змінилась. *Індекс очікуваних змін* для III-го кварталу дорівнює $0,28$, показуючи, що промислові підприємства налаштовані збільшувати виробництво, але значення індексу є меншим, ніж було минулого кварталу ($0,48$).

Додатне значення *індексу очікуваних змін виробництва* зафіксовано для усіх галузей промисловості. Найнижчим *індекс* є для підприємств важкої промисловості ($0,19$). Серед підприємств різних розмірів найоптимістичніші виробничі плани мають компанії, де працюють від 501 до 1000 осіб (відповідне значення *індексу* $0,48$). На відміну від двох минулих кварталів, найбільші підприємства (більше 1000 працюючих) мають найгірші очікування. *Індекс очікуваних змін* для цієї групи становить $0,07$.

Попит, реалізація, нові замовлення

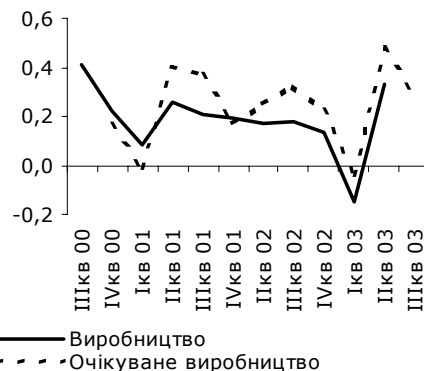
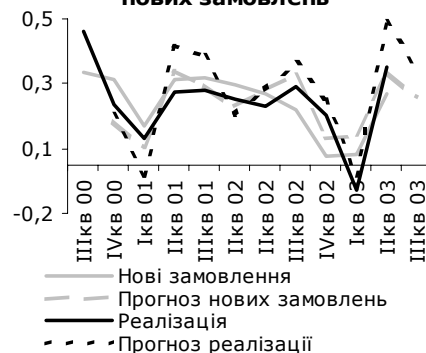
Керівники повідомили про нові контракти в II-му кварталі. *Індекс нових замовлень* зріс з $0,03$ в I-му кварталі до $0,22$ в II-му кварталі. Тим не менш, $65,2\%$ респондентів вважають, що обсяг нових замовлень малий, а $33,0\%$ керівників вважають, що він нормальний для цього сезону. В I-му кварталі відповідні показники становили $60,3$ та $36,7\%$.

Для III-го кварталу, *індекс очікуваних нових замовлень* дорівнює $0,21$, що означає — частка підприємств, які очікують зростання нових замовлень більша, ніж частка компаній, що очікують зменшення попиту. Проте занепокоєння викликає той факт, що очікування на III-й квартал, гірші, ніж очікування на II-й квартал (відповідні значення індексу $0,21$ та $0,29$). Це вказує на те, що зростання попиту уповільнюється, що в свою чергу, впливає на виробничі плани підприємств (див. Виробничі показники). Така ситуація зафіксована для усіх галузей промисловості.

Перешкоди зростанню виробництва¹

Низький попит, податковий тиск та несприятливий регуляторний клімат залишаються найчастіше згадуваними перешкодами зростанню виробництва. Хоча рейтинг перешкод не змінився, але абсолютні значення зросли. Так, відсталі технології, високий регуляторний тиск та низький попит зросли більше, ніж на 5 процентних пунктів (відповідно $+10,3$, $+8,4$ та $+8,1$).

¹ З жовтня 2002 року змінено методологію підрахунку рейтингу показника "несприятливий регуляторний клімат". Замість однієї загальної категорії "несприятливе регуляторне середовище" використовуються три фактори, а саме (1) високий регуляторний тиск, (2) часті зміни в законодавстві, та (3) корупція. Таким чином, загальний показник "несприятливий регуляторний клімат", відображає частку респондентів, які вибрали принаймні один з перерахованих вище факторів.

Індекси виробництва**Індекси реалізації та нових замовлень****Перешкоди зростанню виробництва, % підприємств**

	Q4 02	Q1 03	Q2 03	Q2 03 до Q1 03
Низький попит	71,8	61,3	69,4	+8,1
Податковий тиск	71,5	58,9	59,4	+0,5
Несприятливий регуляторний клімат	38,8	40,4	43,4	+3,0
Високий регуляторний тиск	23,7	27,2	35,6	+8,4
Зміни в законодавстві	13,1	12,5	10,7	-1,8
Корупція	8,2	7,3	3,6	-3,7
Високий конкурентний тиск	38,1	35,9	37,7	+1,8
Високі ставки кредитів	37,8	27,9	28,8	+0,9
Відсталі технології	26,8	18,5	28,8	+10,3
Брак сировини	24,7	26,1	26,7	+0,6
Проблеми ліквідності	17,5	10,1	13,5	+3,4
Доступ до кредитів	15,1	10,1	9,3	-0,8
Брак кваліфікованих працівників	13,7	16,4	19,9	+3,5
Нестабільна політична ситуація	11,7	11,1	10,7	-0,4
Брак виробничих потужностей	4,8	3,1	7,1	+4,0
Проблеми з енергопостач.	5,8	5,9	3,9	-2,0

Завантаження виробничих потужностей

Як звичайно, динаміка *індексу завантаження виробничих потужностей* та *індексу очікуваних змін* цього показника майже співпадають з динамікою *індексів виробництва* та *очікуваних змін виробництва* (див. вище). Частка підприємств, де є надлишкові виробничі потужності, становить 51,3%.

Запаси

Індекс запасів сировини та матеріалів дорівнює -0,15, що означає, що частка підприємств, де скоротилися запаси, перевищує частку фірм, де запаси зросли. Зменшення запасів відбувалося на підприємствах усіх галузей, за виключенням легкої промисловості (0,15). Найнижче значення індексу було в деревообробній галузі (-0,33). В той же час, частка менеджерів, які вважають запаси сировини на підприємствах достатніми, зросла з 50,9% в травні до 69,5% в липні. В II-му кварталі менеджери очікують уповільнення скорочення запасів сировини та матеріалів. *Індекс очікуваних змін* становить -0,07.

В II-му кварталі запаси нереалізованої продукції також продовжували скорочуватися, що відобразилося в від'ємному значенні відповідного індексу (-0,20). *Індекс очікуваних змін запасів продукції* є вищим, ніж минулого кварталу (-0,11).

Зайнятість

Як і прогнозували керівники підприємств минулого кварталу, тенденція до скорочення кількості працюючих уповільнилася (*індекс зайнятості* зріс з -0,11 в I-му кварталі до -0,05 в II-му кварталі). Керівники більшості підприємств оцінювали кількість працюючих як задовільну, беручи до уваги потреби підприємств сьогодні. Так, частка опитаних, які дотримуються такої думки, зросла з 76,1% в травні до 81,7% в липні. В II-му кварталі менеджери не планують суттєвих змін в політиці зайнятості — значення відповідного *індексу очікуваних змін* близьке до нуля (-0,02).

В той же час частка підприємств, на яких є працівники в вимушених відпустках, трохи зросла (з 9,8% в травні до 11,3% в липні), хоча різниця між частками підприємств на яких кількість осіб в вимушених відпустках збільшилась та тих, де вона скоротилась, дорівнює нулю. В III-му кварталі не очікується суттєвих змін щодо кількості працівників в вимушених відпустках (відповідний *індекс очікуваних змін* становить -0,04).

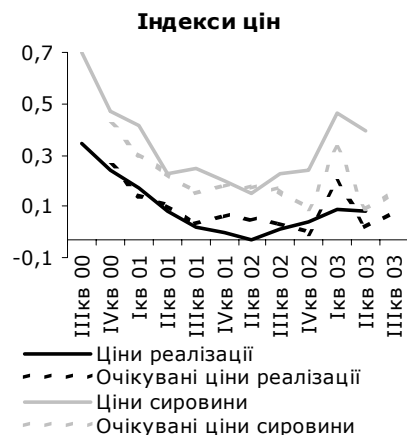
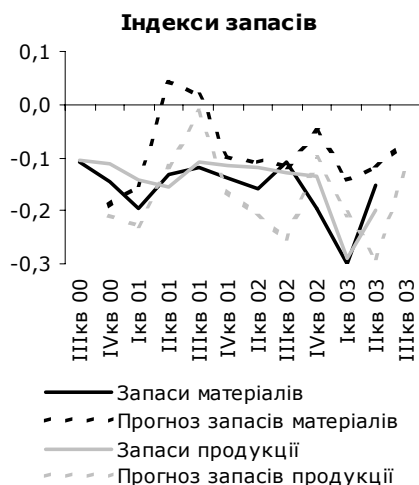
Продовжують бути актуальними проблеми пошуку кваліфікованих кадрів. Значення відповідного індексу зросло з 0,48 в травні до 0,51 в липні 2003 року. Пошук некваліфікованих кадрів виглядає не таким проблемним. Значення відповідного індексу близьке до нуля (0,02).

ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ

Ціни

Очікування менеджерів щодо стабільності цін сировини та матеріалів не виправдалися. В травні 2003 року 79,0% опитаних очікували, що ціни не зміняться, але в липні лише 48,4% респондентів повідомили про незмінність цін, а 46,2% — вказали на їхнє зростання. Відпускні ціни також зросли, хоча меншою, ніж очікувалося, мірою. *Індекс цін сировини* становить 0,42, *індекс відпускних цін* — 0,11 (відповідні *індекси очікувань* на II-й квартал становили 0,12 та 0,05).

В III-му кварталі менеджери знову очікують на стабілізацію цін. Значення обох *індексів очікуваних змін* зменшилися. *Індекс очікуваних змін цін сировини* дорівнює 0,19, а *індекс очікуваних змін відпускних цін* — 0,11.

Прибутковість

Зросла частка підприємств, де прибутковість збільшилась, і скоротилась частка фірм, де вона впала (відповідно з 18,2% до 32,0% та з 34,1% до 25,9%). В той же час, динаміка прибутковості була гіршою, ніж очікували менеджери. Так, значення *індексу прибутковості* для II-го кварталу є 0,07, тоді як *індекс очікуваних змін* для цього періоду був 0,22.

Тим не менш, очікування щодо динаміки прибутковості в III-му кварталі залишаються оптимістичними: лише 12,9% опитаних прогнозує зменшення прибутковості свого підприємства, а 26,3% менеджерів сподіваються, що прибутковість зросте. Це відображено додатнім значенням *індексу очікуваних змін* (0,13). Проте занепокоєння викликає відносно погіршення очікувань: значення *індексу очікуваних змін* є меншим, ніж було минулого кварталу, воно впало з 0,22 до 0,13.

Бартер

Частка підприємств, що використовували бартер протягом II-го кварталу, суттєво не змінилась (27,0% до 27,9% в I-му кварталі). *Індекси бартеру* та *очікуваних змін бартеру* є від'ємними, що означає продовження скорочення бартерних операцій (відповідно -0,15 та -0,14).

Заборгованості

Індекси дебіторської та кредиторської заборгованостей зменшилися, відповідно з -0,19 до -0,24 та з -0,14 до -0,23, вказуючи, що заборгованості між підприємствами продовжували скорочуватися. Проте, слід зазначити, що джерела змін цих двох показників різні. В випадку дебіторської заборгованості — це сталося внаслідок зменшення частки підприємств, де заборгованість зростала, та збільшення частки підприємств, де заборгованість скорочувалася. А в випадку кредиторської заборгованості, було зафіксовано лише зменшення частки фірм, які накопичували борги. На думку менеджерів, ці тенденції продовжуватимуться і в III-му кварталі.

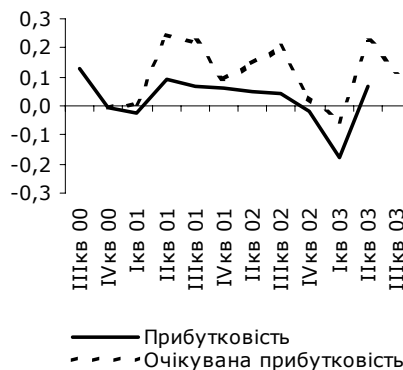
На відміну від індексів заборгованості між підприємствами, значення *індексів заборгованості із заробітної плати та податкової заборгованості* практично не змінилися, порівняно до минулого кварталу. Тим не менш, вони залишаються від'ємними, вказуючи, що частка підприємств, зі скороченням цих видів заборгованостей, перевищує частку фірм з протилежною поведінкою. Ця тенденція продовжуватиметься в III-му кварталі.

КОНКУРЕНТНИЙ ТИСК²

Менеджери відзначають збільшення конкурентного тиску з боку українських виробників. *Індекс тиску* зріс з 0,16 в травні до 0,24 в липні. Його значення відрізняється для підприємств різних розмірів та галузей. Так, найвище значення зафіксовано для середніх підприємств (51-250 працюючих) — 0,35, а найнижче — для найбільших компаній (більше 1000 працівників) — -0,17. Менеджери поліграфічної та харчової промисловостей інформували про найвищий конкурентний тиск (відповідно, 0,60 та 0,52), а найнижче значення індексу зафіксовано для машинобудування (-0,13).

Конкурентний тиск з боку іноземних виробників є нижчим. *Індекси тиску з боку виробників СНД та з боку інших іноземних виробників* мають від'ємне значення (-0,54 та -0,67 відповідно). Більше того, значення першого з цих індексів, зменшилось порівняно до попереднього туру опитування (в травні ці індекси дорівнювали відповідно -0,42 та -0,67).

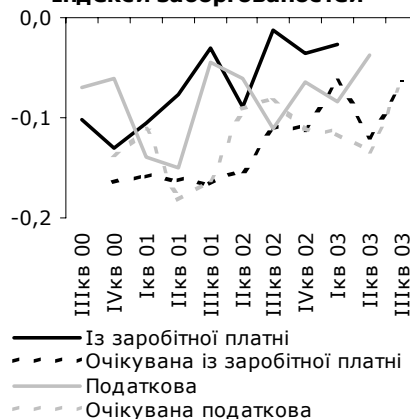
Індекси прибутковості

Індекси бартеру

Індекси заборгованостей

Індекс конкурентного тиску з боку українських виробників

Галузь	Q1'03	Q2'03
Важка пром.	0,37	0,36
Машинобуд.	-0,05	-0,13
Деревообробна	0,10	0,30
Будматеріали.	0,41	0,25
Легка пром.	0,33	0,34
Харчова пром.	0,54	0,52
Поліграфія	0,57	0,60

² Методологія обрахунку цього індексу подібна до інших. Шкала: -1 – немає або низький тиск, 0 – помірний тиск, 1 – високий тиск.

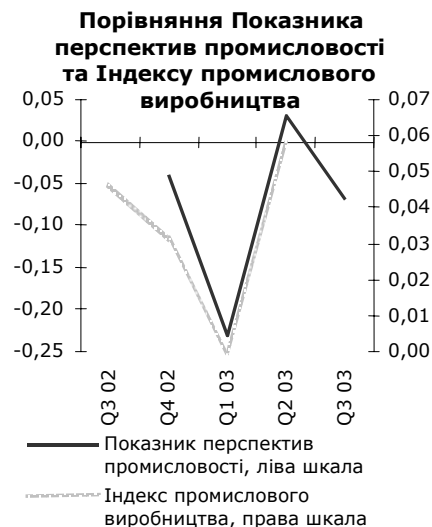

ІНДЕКС ОЦІНКИ ПЕРСПЕКТИВ ПРОМИСЛОВОСТІ

На доповнення до індивідуальних змінних, цього кварталу ми представляємо комбінований показник, розрахований за методологією Європейської комісії³. Ми назвали його **показник перспектив промисловості** (*industrial confidence indicator*), який розраховується як середнє арифметичне *індексів очікуваних змін виробництва, оцінки обсягу нових замовлень та оцінки запасів продукції* (останній, зі знаком мінус). В II-му кварталі було зафіксовано зменшення показника перспектив промисловості порівняно з I-м кварталом: з 0,03 до -0,07.

Додаток 1: Методологія

Всі індекси рахуються за єдиною методологією. Ми зараховуємо відповіді як +1, коли підприємство відповідає, що показник збільшився, 0 - якщо він не змінився і -1 - якщо зменшився. Наприклад, якщо із 100 респондентів 20 вказали на зростання виробництва, 50 респондентів звітували про його скорочення, і 30 зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення індексу буде -0,30. Додатне (від'ємне) значення індексу означає, що частка підприємств, де зросло виробництво, є більшою (меншою), ніж кількість тих, де виробництво скоротилося. Кожний індекс більший за +0,09 або менший за -0,09, є статистично значущим і відрізняється від нуля з ймовірністю помилки 5%. За більш детальною інформацією про характеристики вибірки, структуру анкети, методологію обрахунку індексів та за повними даними дослідження звертайтеся до Оксани Кузяків kuziakiv@ier.kiev.ua.

Додаток 2: Характеристики вибірки

Кількість працюючих, %		Галузі промисловості, %	
Q2'03		Q2'03	
Менше 50	21,6	Важка ⁴ промисловість	9,2
51 — 250	42,2	Машинобудування	28,7
251 — 500	16,7	Обробка деревини	7,1
501 — 1000	8,9	Будівельні матеріали	8,5
Більше 1000	10,6	Легка промисловість	12,4
Регіони, %		Харчова промисловість	23,4
Львів	26,6	Поліграфія	7,4
Київ	33,0	Інше	3,2
Харків	31,9		
Одеса	8,5		

³ Більш детально: The Joint Harmonized EU Programme of Business and Consumer Surveys.

⁴ До важкої промисловості ми відносимо металургію, хімічну та нафтохімічну та паливну промисловість.